

Stanisław Kuźniak, Grzegorz Lorek, Janusz Stępniewski

**RZADKIE NIEŁĘGOWE GATUNKI PTAKÓW
OBSERWOWANE W OKOLICACH LESZNA W LATACH
1981 — 1990**

**RARE NON-BREEDING BIRD SPECIES OBSERVED
IN THE NEIGHBOURHOOD OF LESZNO IN 1981 — 1990**

Doniesienie niniejsze jest drugim sprawozdaniem o obserwacjach niektórych rzadkich niełęgowych gatunków ptaków z okolic Leszna (Kuźniak 1983a). O kilku innych rzadkich gatunkach obserwowanych w tym rejonie ukazały się osobne notatki (Kuźniak 1981, 1984; Kędziński et al. 1987; Lorek 1989). Publikacja obejmuje obserwacje ptaków z wyłączeniem Charadrii które będą przedmiotem odrębnego opracowania. Podobnie jak poprzednio (Kuźniak 1983) uwzględniono gatunki rzadko lub bardzo rzadko pojawiające się w Polsce oraz gatunki rzadko obserwowane w Wielkopolsce lub generalnie w głębi kraju. Oprócz obserwacji własnych w pracy wykorzystano obserwacje udostępnione przez następujące osoby: A. Gajewski (AG), M. Kędziński (MK), M. Lewandowski (ML), W. Okupniczak (WO), P. Sibiński (PS), M. Sobczak (MS) i G. Zieliński (GZ). Wszystkim wymienionym serdecznie dziękujemy. Wszystkie obserwacje gatunków wymagających weryfikacji Komisji Faunistycznej zostały przez Komisję zaakceptowane.

Przegląd gatunków

Nur lodowiec *Gavia immer*. Dorosłego osobnika w szacie spoczynkowej obserwowano 12 XII 1987 na Jez. Dominickim (SK, GL, P. Potworowski). Nur lodowiec stwierdzony był w Wielkopolsce dotąd trzykrotnie, w tym jeden okaz zdo-

byto pod Lesznem na Jez. Łoniewskim (Hammling 1933; Tomiałołój 1990).

Perkoz rogaty *Podiceps auritus*. Obserwowany dość regularnie dopiero od 1986. W latach 1986—1989 podczas 29 spotkań stwierdzono 71 osobników, z tego 17 obserwacji (30 osob.) — Zbiornik Wonieść oraz 12 obserwacji (32 osob.) — Jez. Dominickie. Wszystkie obserwacje, z wyjątkiem jednej (5. III 1988 — 1 osob. — Jez. Dominickie) pochodzą z okresu wędrówki jesiennej: X — 14 obserwacji (32 osob.), XI — 9 obserwacji (23 osob.), XII — 5 obserwacji (15 osob.). Najwcześniejsza obserwacja — 5 X 1988 — 1 osob., najpóźniejsza — 28 XII 1986 — 3 osob. na Jez. Dominickim. Największe stadka liczyły 5 i 6 ptaków — 1 XII 1987 i 11 XI 1988 (Jez. Dominickie).

Ślepowron *Nycticorax nycticorax*. 13. VIII 1986 na wyspie Jez. Witosławskiego (Zbiornik Wonieść) — 1 ad. (JS). Gatunek ten rzadko, nieregularnie i nielicznie spotykany jest w zachodniej Polsce (Lewartowski, Winiecki 1983; Tomiałołój 1990).

Czapla nadobna *Egretta garzetta*. 6. VI 1985 — 1 osobnik na rozlewiskach w ujściu Baryczy pod Wyszanowem (SK). Jest to gatunek bardzo rzadki w zachodniej Polsce (Tomiałołój 1990). Z Wielkopolski znane są tylko dwie obserwacje powojenne (Bednorz 1976; Czarnecki et al. 1984). Okolic Leszna dotyczy też informacja o odstrzeleniu 1 IX 1934 jednego osobnika nad jeziorami w Brennie pod Wschową (Thumm 1937).

Czapla biała *Egretta alba*. Obserwowana na Zbiorniku Wonieść: 22 X 1984 — 1 os. (MS), w 1986 od 12 do 22 IX — 1 os., 19—22 IX w innym miejscu zbiornika — 1 os., następnie 4 i 11 X — 2 os., a 9, 11 i 14 X — 1 os. w innym miejscu oraz 21 X — 1 os. (SK, GL, JS). Daty i równoczesność niektórych obserwacji wskazują, że w 1986 roku przebywało na zbiorniku 5—6 różnych osobników. Ponownie tam obserwowana 9—14 X 1988 — 1 os. oraz 31 VIII 1989 — 1 os. (SK, GL). Mimo wzrostu częstości spotkań czapli białej w Polsce w okresie powojennym, w Wielkopolsce gatunek ten nadal jest rzadko obserwowany — do roku 1982 tylko 7 spotkań (Stawarczyk 1984).

W okolicach Leszna są to pierwsze obserwacje tego gatunku czapli.

Czapla purpurowa *Ardea purpurea*. 22 XI 1987 — 2 osobniki na Zbiorniku Wonieść (GL) oraz 31 V 1989 — 1 osobnik na Jez. Łoniewskim (JS). Są to również pierwsze obserwacje tego gatunku w okolicach Leszna.

Bernikla białolica *Branta leucopsis*. 8 i 9 X 1989 — 1 osobnik w stadzie gęsi zbożowych na Jez. Świerczyńskim Wielkim k. Świerczyny, gm. Osieczna (WO, JS).

Kazarka *Tadorna ferruginea*. 10 VII 1986 — 3 osobniki na rozlewiskach w dolinie Rowu Polskiego pod Robczyskiem, gm. Rydzyna (GL) oraz 23 VII 1987 — 1 samiec na Zbiorniku Wonieść (SK). Poza tym J. Witkowski i E. Ranaszek obserwowali jednego osobnika 7 V 1985 w Wyszanowie, gm. Szlichtyngowa (Komisja Faunistyczna 1989). Nie wykluczone, że wszystkie obserwowane ptaki mogły być uciekinierami z niewoli (Komisja Faunistyczna 1988, 1989). W Wielkopolsce kazarka była dotąd stwierdzona w dolinie Warty pod Koninem (Kaczmarek, Winiecki 1979) i w 1987 roku w Pile (Komisja Faunistyczna 1989).

Ohar *Tadorna tadorna*. Czterokrotnie na Zbiorniku Wonieść: 18 IX 1984 — 1 imm. (SK), 21 VIII 1986 — 1 os. (GL), 20 IV 1988 — 1 samiec oraz 6 IX 1990 — 1 imm. (SK). Wszystkie przebywały w stadach krzyżówek. Poza tym 27 V 1989 — 2 os. (samiec i samica) na Jez. Łoniewskim (JS).

Hełmiatka *Netta rufina*. Do niedawna uchodziła w Wielkopolsce za rzadkość (Jesionowski, Lewartowski 1988). W leszczyńskim była dotąd obserwowana dwukrotnie (Kuźniak 1983b). W ostatnich latach stwierdzona 10 razy: 8 XI 1986 — 3 samice na Zbiorniku Wonieść, 1 XI — 3 samce i 22 XI 1987 — 4 os. (3 samce i 1 samica) — Jez. Dominickie, 12 XI 1987 — 1 samica — Zbiornik Wonieść, 22 X 1988 — 4 osobniki — Jez. Dominickie, 23 X 1988 — 1 i 4 os. — Zbiornik Wonieść, 30 X 1988 — łącznie 9 osobników na Zbiorniku Wonieść, 12 XI i 19 XI 1988 3 i 5 na Jez. Dominickim (SK, GL, PS).

Ło d ó w k a *Clangula hyemalis*. 16, 21 XI i 1 XII 1982 — 1 osobnik, prawdopodobnie ten sam, w upierzeniu samicy na Zbiorniku Wonieść (SK, AG, GZ). 23 X 1988 jedna samica, 26 X 1988 jeden samiec, 30 X 1988 jeden samiec i jedna samica, wszystkie na Zbiorniku Wonieść oraz 12 XI 1988 jedna samica na Jez. Dominickim (SK, GL, JS).

M a r k a c z k a *Melanitta nigra*. Podjęcie w miarę regularnych obserwacji w okresie jesiennym i zimowym na Jez. Dominickim przyniosło 5 stwierdzeń: 22 XII 1985, 21 i 28 XII 1986 oraz 22 XI 1987 po jednym osobniku, a 12 XII 1987 — 5 osobników (SK, GL). Z wyjątkiem obserwacji z 28 XII 1986 — wszystkie ptaki nosiły upierzenie samic. Poza tym 13 IV 1990 jedna samica na Zbiorniku Wonieść (SK).

U h ł a *Melanitta fusca*. Znacznie częstsza i liczniejsza od poprzedniej. Trzykrotnie na Zbiorniku Wonieść: 16 i 22 XII 1984 oraz 25 XI 1990 po jednym osobniku w upierzeniu samic (SK, JS). Na Jez. Dominickim w 1985 roku: 30 XI — 5 os., 15 i 16 XI 1987 — 3 samce i 1 samica, 12 XI 1988 — 5 samców, 19 XI 1989 — 3 w upierzeniu samic, 20 XII 1988 — 1 samica oraz 21 I 1989 — 6 osobników (SK, GL). Poza tym 1 XII 1990 — 2 osobniki na Jez. Łoniewskim (JS).

G a d o ż e r *Circaetus gallicus*. 2 V 1982 jeden osobnik przelotny w dolinie Rowu Polskiego pod Rydzyną, a 14 V 1982 jeden ptak nad Obrą k. Sepienka pod Kościanem (SK). 1 VI 1989 jeden osobnik k. Lginia, gm. Wschowa (GL).

Orzełek w ł o c h a t y *Hieraetus pennatus*. 17 II 1990 jeden osobnik odmiany jasnej w dolinie Rowu Polskiego k. Robczyska, gm. Rydzyna (GL). Jest to najwcześniejsza data pojawu orzełka w Polsce (Tomiałojć 1990), co było niewątpliwie związane z wyjątkowo wczesną i ciepłą wiosną w 1990 roku.

K o b c z y k *Falco vespertinus*. Trzy stwierdzenia pojedynczych ptaków: 5 IX 1982 jeden dorosły samiec k. Robczyska, 3 X 1987 — 1 samiec subad., Wojnowice, gm. Osieczna (GL) i 28 V 1988 — 1 samiec subad., Stężycza, gm. Gostyń (ML).

Mewa żółtonoga *Larus fuscus*. Wiosną 1987 trzykrotnie obserwowano dorosłe osobniki na Zbiorniku Wonieś: 26 IV — 2, 9 V — 1, 21 V — 4 ptaki, a jesienią tego roku 5 IX i 25 X pojedyncze dorosłe ptaki (SK, GL). Wcześniej w X 1915 dorosłego ptaka zdobyto w Drzeczku pod Osieczną (Hamming 1933). Mewa żółtonoga uchodziła w Wielkopolsce za wielką rzadkość (Hamling 1933; Czarnecki 1963). Ostatnie lata nie zmieniły tej oceny, nadal jest tu spotykana wyjątkowo i są to przeważnie pojedyncze osobniki (Tomiałojć 1990).

Mewa siodłata *Larus marinus*. 26 VII 1987 jeden osobnik w szacie drugorocznej na Zbiorniku Wonieś (GL) oraz 11 VI 1988 — 1 imm. przelatujący w kierunku SE nad polami w okolicach Krzemienia (GL). Do niedawna mewa siodłata rzadko pojawiała się w głębi lądu, do 1976 odnotowana zaledwie 7 razy. Po 1976 nastąpiła nagła ekspansja doliną Wisły, a na początku lat 80-tych pojawiła się w dolinach innych większych rzek (Tomiałojć 1990).

Mewa trójpalczasta *Rissa tridactyla*. 26 IX 1987 — 1 subad., na Zbiorniku Wonieś (GL). W Wielkopolsce mewa trójpalczasta była odnotowana zaledwie czterokrotnie (Tomiałojć 1972). Jedno z tych stwierdzeń pochodzi z okolic Leszna — 18 II 1916 na polu pod Święciechową znaleziono martwego ptaka (Kayser 1920).

Rybitwa wielkodzioba *Sterna caspia*. 27 VIII 1983 na Zbiorniku Wonieś przebywał osobnik dorosły z jednym młodym (ad. z obrączką), a 25 VIII 1987 tamże — dwa dorosłe (SK). Poza tym 3 VIII 1990 jeden dorosły na Jez. Łoniewskim (JS). W Wielkopolsce rybitwa wielkodzioba była obserwowana dotąd około 25 razy, głównie w dolinie Warty (Tomiałojć 1990; A. Wińnicki — inf. ustna).

Rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*. 31 V 1987 4 osobniki na Zbiorniku Wonieś (GL). Jest to drugie stwierdzenie tego gatunku w Wielkopolsce (Olejniczak, Rakocki 1973; Tomiałojć 1990).

Rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*. Sześciokrotnie stwierdzona na Zbiorniku Wonieść: 2 VII 1983 — 1 osobnik (SK), 12 V 1985 — 6—8 osobników, 13 V 1985 — 1 (JS), 4 i 21 V 1986 — po jednym ptaku (JS) oraz 4 IX 1988 — 1 (GD).

Dzięcioł białoszzy *Dendrocopos syriacus*. Dorosłego samca widziano 13 X 1988 w Waszkowie, gm. Poniec (PS). W 1990 dwukrotnie napotymano pojedyncze osobniki młodociane: 5 VII w Wyszanowie, gm. Szlichtyngowa i 14 VII w Karśnicach, gm. Śmigiel (SK).

Świergotek rdzawogardlisty *Anthus cervinus*. Dwukrotnie obserwowany nad brzegiem Zbiornika Wonieść: 28 VIII 1986 — 1 osobnik i 20 IX 1987 — 4 (SK, GL).

Orzechówka *Nucifraga caryocatactes*. 29 I 1984 — 3 osobniki w lesie mieszanym k. Pawłowic, gm. Krzemieniewo oraz 30 XI 1985 — 2 żerujące na jarzębinach w Poniecu (GL). Wcześniej, 15 IX 1968 jednego ptaka widział pod Lesznem robotnik leśny J. Golembka.

Poświerka szponiasta *Calcarius lapponicus*. 23 X 1938 — 4 osobniki nad Zbiornikiem Wonieść (GL).

LITERATURA

- BEDNORZ J., 1976. Ptaki wodne i błotne zagospodarowanych łąk zalewowych w dolinie Warty koło Poznania. UAM. Seria zoologia Nr 5. Poznań.
- CZARNECKI Z., 1963. Stan badań nad ornitofauną Wielkopolski. Bad. Fizj. nad Pol. Zach. 12: 7—38.
- CZARNECKI Z., LEWARTOWSKI Z., PTASZYK J., 1984. Czapla nadobna *Egretta garzetta*. Not. Orn. 25: 71.
- HAMMLING J., 1933. Zur Vogelwelt des Posener Landes. Deutsche wissenschaftl. Zeitschr. Polen. 26: 27—82.
- JESIONOWSKI J., LEWARTOWSKI Z., 1988. Hełmiatka, *Netta rufina* (Pall.) w Wielkopolsce. Bad. Fizj. nad Pol. Zach. 37: 107—112.
- KACZMAREK J., WINIECKI A., 1979. Pierwsza obserwacja kazarki *Tadorna ferruginea* w Wielkopolsce. Not. Orn. 20: 54.

- KAYSER C., 1920. Die Vögel der Umgebung von Lissa in P. J. Orn. 68: 326—340.
- KĘDZIERSKI M., KUŹNIAK S., STAWARCZYK T., WESOŁOWSKI T., 1987. Dwa stwierdzenia świstunki brunatnej *Phylloscopus fuscatus*. Not. Orn. 28: 100—103.
- Komisja Faunistyczna. 1988. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1986. Raport Komisji Faunistycznej Nr 3. Not. Orn. 29: 135—149.
- Komisja Faunistyczna. 1989. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1987. Raport Komisji Faunistycznej Nr 4. Not. Orn. 30: 57—71.
- KUŹNIAK S., 1981. Drozd różnogardły *Turdus ruficollis atrogularis*. Not. Orn. 22: 66.
- KUŹNIAK S., 1983a. Rzadkie gatunki ptaków obserwowane w okolicach Leszna w latach 1977—1980. Not. Orn. 24: 87—90.
- KUŹNIAK S., 1983b. Przelot i zimowanie ptaków wodno-biotnych na Pojezierzu Krzywińskim (Wielkopolska). Acta Orn. 19: 237—250.
- KUŹNIAK S., 1984. Pierwsze stwierdzenie sokoła skalnego *Falco eleonora* w Polsce. Not. Orn. 25: 50—53.
- LEWARTOWSKI Z., WINIECKI A., 1983. Czy ślepowrony *Nycticorax nycticorax* gnieźdzą się nad Wartą. Chrońmy Przyr. Ojcz. 39; 5: 81—85.
- LOREK G., 1989. Nowe stwierdzenie kamieniuszki *Histrionicus histrionicus* w Polsce. Not. Orn. 30: 96—99.
- OLEJNICZAK W., RAKOCKI K., 1973. Obserwacja rybitw białowąsych *Chlidonias hybrida* koło Poznania. Not. Przyr. 7, 10: 82.
- TOMIAŁOJC L., 1972. Ptaki Polski — wykaz gatunków i rozmieszczenie. PWN. Warszawa.
- TOMIAŁOJC L., 1990. Ptaki Polski — rozmieszczenie i liczebność. PWN. Warszawa.
- STAWARCZYK T., 1984. Pojawienie się czapli białej *Egretta alba* w Polsce w okresie powojennym. Not. Orn. 25: 3—13.
- THUMM O., 1937. Zur Vogelwelt des Posener Landes. Deutsche wissenschaftl. Zeitschr. Polen. 32, 64: 60—77.

Summary

The paper describes observations of rare non-breeding bird species from the surroundings of Leszno (Western Poland). These are: *Gavia immer*, *Podiceps auritus*, *Nycticorax nycticorax*, *Egretta garzetta*, *Casmerodius albus*, *Ardea purpurea*, *Branta leucopsis*, *Casarca ferruginea*, *Tadorna tadorna*, *Netta rufina*, *Clangula hyemalis*, *Melanitta nigra*, *M. fusca*, *Circaetus gallicus*, *Hieraetus pennatus*, *Falco vespertinus*, *Larus*

fuscus, *L. marinus*, *Rissa tridactyla*, *Hydroprogne caspia*, *Chlidonias hybrida*, *Ch. leucopterus*, *Dendrocopos syriacus*, *Anthus cervinus*, *Nucifraga caryocatactes*, and *Calcarius lapponicus*. The Polish text contains dates, locations and circumstances of the observations. All the observations of species requiring verification by the Faunistic Committee of the Polish Zoological Society have been accepted by the Committee.

Adresy autorów:

STANISŁAW KUŹNIAK

ul. Sikorskiego 28/10

64-100 Leszno

GRZEGORZ LOREK

ul. Kusza 26

64-125 Ponec

JANUSZ STĘPNIEWSKI

ul. Mała Kościelna 9

64-113 Osieczna